

תנו גם לנו הקטנת חיכוך

עו"ד מיכה דרורי, מנהל המחלקה המשפטית של התנועה הקיבוצית

ראשית אני חייב להגיד משהו על הנושא של ערבים ויהודים. אני חושב שמה שנשמע פה זה קצת מחוץ להקשר, שזה לא בפרופורציה נכונה. אני דווקא חושב שהבעיות הרבה יותר מורכבות ממה שאיתן ואבו הציבו. אני גם לא בטוח שאלה העמדות המדויקות שלהם, שנשמעו פה מאוד אגרסיביות. אני רוצה להפנות למאמר של אסתר זנדברג. מה מסתתר מאחורי המאמר הזה שמדבר בעד שוויון? למעשה מסתתרת בו אמירה שחלק גדול מההתיישבות הכפרית נמצאת באזורים ערביים. הכותבת לא מתייחסת לסיטואציה שבה לא צריכה להיות הפרדה בישראל, אלא היא אומרת: להפך, כן צריכה להיות הפרדה, ואתם בטריטוריה לא לכם. אני חושב שזאת האמירה היותר בעייתית. אני חושב שבהחלט, אם יש רצון לאינטגרציה, אני הייתי מתחיל באינטגרציה דווקא במקומות הגדולים, למשל בירושלים. זאת אומרת, אם אני נמצא היום בעיר מעורבת, הרי אין מקום שהוא יותר מפורד מאשר כאן. בונים כאן שכונות מיוחדות לאוכלוסיות – ליהודים ולערבים וגם לחילונים ולדתיים, לחרדים מהחצר הזאת ולחרדים מחצר אחרת. אני חושב שהמאמר של אסתר זנדברג הוא דוגמה לוויכוח שבו אנחנו נמצאים כל הזמן, כשההתיישבות מאמצת בחדווה את העובדה שכל הוויכוחים האלה יהיו על הגב שלה. אני חושב שאנחנו לא החלוצים של הבעיה היהודית-ערבית, אנחנו חלוצים של

יישוב הארץ, אבל בנושא האינטגרציה אני חושב שדווקא למגזר העירוני יש הרבה מה לתרום. אני בטוח שזה נושא מאוד חשוב לדבר עליו, אני לא בטוח שהדיון הזה צריך להיעשות על גב ועדות הקבלה ביישוב קהילתי או בקיבוץ בגליל שיש בו 50 משפחות. לא בטוח שזה המקום של הדיון הזה,

אם הצדק החלוקתי הוא עיקרון. צריך לדאוג לצדק אצל כולם. אם הקטנת החיכוך היא העיקרון. אז גם את העיקרון הזה היה צריך לבדוק אצל כולם

וזו קצת צביעות ששם הוא מתקיים. כלומר, כל העמותות וכל הגופים שעוסקים באינטגרציה עוסקים בהגשת עתירות נגד יישובים קהילתיים בגליל או מושב נבטים בנגב ולא מתעסקים בזה בירושלים, בתל אביב, בראשון לציון או ברחובות.

עכשיו אעבור למצגת: החתול בתמונה מייצג לתפיסתי את התנועה הקיבוצית, והאריה הגדול – את המגזר החקלאי הזה שידו בכול, ששולט בכול. אני גם מסתכל על העיניים שלו – יש פה איזשהו מבט של "והיו עינינו כלות", יש פה משהו לא ממומש. אני חושב שזה לב הסיפור שלנו, ואני אנסה להציג אותו.

קודם כול, בואו נכניס את הרפורמה לפרופורציות. הרפורמה היא חלק מתהליך הפרטה מתמשך של הקרקע העירונית. אין בה המהפכה הגדולה שתולים בה. יש תהליך הפרטה בעיר שהוא מואץ כל הזמן, והרפורמה היא שלב – אולי אחרון, אולי לפני האחרון – לתהליך שבו מקרקעי ישראל במגזר העירוני הולכים להפוך פרטיים, נקודה. הנימוקים הם טכניים, אין פה שום עיקרון. זאת אומרת יש חיכוך, יש בעיות, אתה רוצה לסגור מרפסת, אתה צריך ללכת לפקיד, צריך ללכת לפה, צריך ללכת לשם, וזה יוצר חיכוך. חיכוך נתפס כדבר שלילי, יש להקטין אותו, עד כדי כך שיש להקטין אותו בכל מחיר. הטכניקה היחידה שנמצאה לפתור את בעיית החיכוך באופן מוחלט היא פשוט לבטל אותו, על ידי כך שהקרקע העירונית תועבר לבעלות החוכרים ובזה ייפסק החיכוך עם המינהל.

מכיוון שהקטנת החיכוך היא מטרה קדושה, כל שאר הנושאים לא רלוונטיים – כמה ישלמו, בעיקר כמה לא ישלמו, איזה עניין כספי יש פה. אני חושב שזאת הפרטה שבערך כספי – כלומר ההטבה הכספית הגלומה בה שיקבלו החוכרים העירוניים, ומצד שני אובדן הכספים למדינה – היא כמו הפרטה של עשרה בנק לאומי, מאה בזק. ועל התהליך הזה אין אפילו דיון. יהיו סכומי עתק שיחליפו ידיים של אנשים שמחזיקים היום מגרש. שלחתי לחבר הכנסת כרמל שאמה פסק דין שניתן ברמת גן על מגרש של דונם. "ג'ודי את כהן", חברה קבלנית, קנתה מחוכר של הקרן הקיימת מגרש של 1.2 דונם עם בית של 49 מ"ר. התשלום היה לפי ארבע לירות לחדר, שזה מה ששילמו לקק"ל בשנות ה-50, והיום בונים שם בניין של 24 דירות. היום המינהל גובה על זה כסף, אמנם לא הרבה – כי כל החלטות ההפרטה של המינהל כבר קיימות הרבה שנים, הן לא חדשות – אבל עדיין הוא גובה משהו. אחרי הרפורמה לא יגבו כלום. זאת אומרת, מי שיש לו מגרש קטן ברמת גן שיהפוך עכשיו למגרש לבניית גורד שחקים, כל הכסף ילך לכיסו. על זה אין שום דיון, כי השאלה שעל הפרק היא הקטנת החיכוך. חיכוך אכן לא יהיה.

מנגד, הדיון בקרקעות שנקראות חקלאיות הוא דיון על בסיס שונה לגמרי. אין שם בכלל עיסוק בחיכוך אלא בצדק חלוקתי. מכיוון שהעיסוק הוא בצדק חלוקתי, המשימה היא הגברת הצדק. אני חושב שיש תפיסה יחסית פשוטה של הצדק – כמה שפחות כסף לחקלאי, יותר כסף לקופת הצדק שממנה אפשר יהיה לעשות צדק. ולכן כמה שתהיה הכרה יותר נמוכה בזכויות, יושג יותר צדק. זאת המשוואה שעובדת בנושא הזה, והחיכוך הוא המחיר הבלתי נמנע של השגת הצדק. בשביל להשיג צדק אתה צריך להתחכך, והרבה.

הקביעה של העסק הזה איננה ליניארית, ופה יש בעיה. כי לכאורה היה אפשר לעשות בעיר רפורמה שונה. לאדם שמחזיק מגרש ברמת גן ששווה הון תועפות היו צריכים לעשות רפורמה מסוימת שאומרת: שילמת X, תקבל Y. לשכן שלך, שיש לו מגרש קטן או דירה קטנה והוא שילם עליהם הרבה, ייתנו יותר. זאת אומרת, היה צריך לעשות פה משהו ליניארי. מה שעשו זה שקבעו דבר מאוד פשוט, לדעתי גם כן בשם התועלת: אתה תיפול לאחת הרובריקות. אם הרובריקה נקראת עירונית, נצא מתוך הנחה שיש לך 100 אחוז זכויות ולא נתחשבן איתך. אם נפלת לרובריקה

שנקראת חקלאית, אז יש לך אפס זכויות. זה יוצר מצב של שחור ולבן, אין פה ליניאריות, אין פה רצף ממגרש קטן עד מגרש גדול, או מזה ששילם 91% עד לזה ששילם אפס אחוז, המלחמה היא באיזו רובריקה ליפול. זה הסיפור של בריכות המלח, בז"ן, פי גלילות, כל אלה. למה דנקנר עושה את כל העבודה הזאת? אני לא יודע מה הוא עשה שמותר ומה הוא עשה שלא מותר, כי עולמו תלוי בשאלה אחת. אף אחד לא שואל אותו כמה שילמת, כמה מגיע לך, מה השטח, מה התוכנית. לא. בודקים אם זה עירוני או חקלאי. אם תוגדר עירוני, צא לדרך. אם תוגדר חקלאי, להתראות. לכן כל מי שיש לו נטייה להיות על קו גבול שבו הוא יכול להיות מאובחן כעירוני או כחקלאי, ינחל מלחמת עולם, מלחמת חורמה, אולי אפילו יגלוש לאמצעים לא כשרים, כדי להגיד: אני עירוני, אני לא חקלאי. הגב' רחל זכאי שיושבת פה הייתה עסוקה בכתיבת הרבה חוות דעת בעניין הזה, כי זה חרץ גורלות. כי אם בסוף הוכרע שפי גלילות הוא עירוני, אז הוא הרוויח את כל הקופה. אם היה מוחלט שהוא חקלאי, היה מקבל אפס. אני טוען שאפשר לעשות דבר כזה בצורה ליניארית – מי ששילם 91% ואין לו יותר זכויות בנייה, לא ישלם כלום, כמו למשל בדירות המהוונות בבניינים רביקומות. מי שיש לו מגרש כזה, ישלם משהו, וכן הלאה. בצורה כזאת יהיה הבדל בין חצי אחוז לאחוז אחד, בין 6% ל-7%, אבל לא עושים את זה.

המצב הזה הביא לדיכטומיה הזאת, למצב המשפטי שבו יש סיטואציה של שחור ולבן באותה שיטה משפטית, באותה מערכת שאמורה לכאורה לדאוג לצדק חלוקתי. אם הצדק החלוקתי הוא עיקרון, צריך לדאוג לצדק אצל כולם. אם הקטנת החיכוך היא העיקרון, אז גם את העיקרון הזה היה צריך לבדוק אצל כולם. זה הזכיר לי – אני נורא מתנצל אם זה פוגע במישהו – את דרד סקוט, שעתר לבית המשפט העליון האמריקאי ב-1864, שנתיים לפני מלחמת האזרחים, בשאלה למה תחת החוקה האמריקאית הטאורה שנותנת זכויות לכל אחד – לעבד אין זכויות. אז קבע בית המשפט העליון האמריקאי בפסק דין מנומק שמכיוון שהעבד הוא שחור, הוא לא מוגדר כאדם אלא כחפץ. לכן לא חלים עליו הדינים של בני אדם. אלה חלים על האנשים הלבנים, להם יש חירות וחופש. מה שחל עליו הוא החוק של החפצים – שאם מצאת חפץ תחזיר אותו לבעליו; אם גנבו לך חפץ, המשטרה צריכה להחזיר לך אותו; אם הפקיעו לך חפץ, צריך לפצות אותך. זה המצב היום. כל העירוניים הם חפצים, אבל במובן הטוב של המילה, זאת אומרת להם יש קניין, וכל החקלאים הם – You name it.

אם עושים רפורמה לעירוניים, מה נבקש? קודם כול, היינו רוצים שתהיה איזושהי רפורמה גם קצת אצלנו. הייתי אפילו אומר שכיוון שאצל העירוניים בלאו הכי מתרחשת זרימה להפרטה מוחלטת – וזאת לא זרימה חדשה, זה הוחלט כבר בוועדת אמנון גולדנברג ב-1986 ואחרי כן בוועדת רונן – שם אולי לא צריך רפורמה. צריך רפורמה במקום שבו יש את הבעיה הגדולה. אבל מה אמרו? אצלכם לא תהיה רפורמה. יש לנו בקשות צנועות, באמת. הבקשה הראשונה היא להגיע למשבצת שהעירוניים היו בה לפני שהתחילו לדבר על רפורמות, זאת אומרת שיהיה לנו חוזה. התנועה הקיבוצית במצב טוב יחסית, לנו כבר יש איזושהו נוסח מוסכם של חוזה, 1207 קיבוצים חתומים

עליו מתוך כ־250 קיבוצים. למושבים אין אפילו נוסח. זאת הבקשה הראשונה – תנו לנו חוזה. בקשה שנייה: כשכבר יש לנו חוזה, אתם מוכנים בבקשה לקרוא אותו? אנחנו עובדים היום במערכת של המינהל, כשיש התעלמות מוחלטת מלשון החוזה. למשל, שאלו כאן מה עם השימושים החורגים, מה עם המפעל, מה עם מרכז הקניות. בחוזה שלנו כתוב שמותר להקים מרכזי קניות. מה לעשות? אלה החוזה. שואלים למה אתם עושים שינוי ייעוד – כי בחוזה שלנו כתוב שמותר לנו לעשות שינוי ייעוד. ולמה אתם בונים בתיים? כי כתוב לנו בחוזה שמותר לנו לבנות בתים. דרך אגב, חלק גדול מהדברים האלה הם לא חינוך, תמורת כל מפעל אנחנו משלמים. אבל החוזה הזה לא קיים, מתעלמים ממנו, לא קוראים אותו. אז זאת הבקשה השנייה שלנו.

הבקשה השלישית היא הקטנת חיכוך, מה שאתם היום רוצים לבטל לחלוטין במגזר העירוני. אנחנו מבקשים: תנו לנו 20% הקטנת חיכוך, תנו לנו 30%, נצא לדרך. תגידו שעל הדבר הקטן הזה, על המרפסת של בנין, לא צריך חתימת מינהל. דרך אגב, כתוב לנו בחוזה שלא צריך חתימת מינהל, אבל אין חוזה, אז תנו לנו את זה. היום אנחנו משותקים לחלוטין עם החיכוך הזה.

**בכל מקום שבו יש הרחבה מישהו הצליח
"לסבן" את העסק, כי אם הוא לא הצליח, אין
הרחבה. לכן המינהל, שיוזע מה שאני יודע,
עסוק כל הזמן בלמצוא את החורים האלה**

החיכוך הקינטי הפך לחיכוך סטטי, זאת אומרת אין תזוזה, אפס. חוץ מזה יש לנו גם בקשות קטנות, כי היו שינויים בקיבוצים. הקיבוץ של היום הוא לא בדיוק מה שהיה אתמול – מאה שנה חלפו, בכל זאת, משתנים קצת. שיוך דירות הוא עניין שאפילו הממשלה מנסה לקדם בקיבוצים. היום אנחנו לא

יכולים לשייך דירות כי ההחלטה שהייתה בוטלה, ההחלטה החדשה בבג"ץ, ויש בעיות מפה עד מחרתיים. ברפורמה רצו למצוא פתרון לנושא, אבל אמרו למחוקק: אתה לא יכול להתעסק עם זה, זה בבג"ץ.

לגבי התעסוקה, אני רוצה להזכיר שלקיבוצים הנושא לא רק כתוב בחוזה. לכל הקיבוצים בישראל, מאז הקמתם, יש תעסוקה מכל הסוגים – מפעלים, נטפים, קלת אפיקים שלצערי נסגר, מלונות בקריית ענבים, בשפיים, במעלה החמישה, בכפר גלעדי. תמיד היו לנו. דווקא בתחום של המפעל הגדול של הקיבוץ, אותו אזור תעשייה של עשרות ומאות דונמים שיש עליו מפעל תעשייתי שמייצא לכל העולם, אנחנו לא צריכים טובות מכס, רק תפסיקו להפריע. אבל יש לנו שינויים בקיבוץ – יש חבר שהוא עורך דין, שרוצה לפתוח משרד, יש חברה קוסמטיקאית, שרוצה לפתוח מכון קוסמטיקה. זה מה שאנחנו מבקשים, תנו לנו גם את הסידור הזה, ואל תגידו שזה לא חוק, מותר לנו. בואו נמצא סידור איך עושים את זה.

הדבר האחרון הוא הרחבת יישובים בפריפריה, שהיום – גם לפי מה שכותבת אסתר זנדברג – אני חושב שמפריעים לנו לא כי זה מפריע, אלא אולי כי חושבים שזה לא נחוץ. זה נושא שאני לא נכנס אליו.

מה קרה ברפורמה? יש סעיף בהחלטות ועדת השרים, שאומצה על ידי ממשלת ישראל, שלפיו יש

שלושה עניינים שעוד צריך לבחון אותם. דרך אגב, אף אחד לא עסוק בלבחון אותם. אבל שימו לב, אחד מהם הוא השטח המיועד למגורים בחלקות המגורים במושבי עובדים, בכפרים שיתופיים ובקיבוצים, לאחר שבג"ץ יקבל החלטה בעתירות. אז מחכים... מה קורה בתקופת ההמתנה הזאת, עד שבג"ץ יחליט ושאי יחליטו לעשות לנו רפורמה? בקיבוצים העסק שוקק חיים. זאת אומרת, חיכוך – כל מה שלא עשו לנו מאה שנה, התחילו לעשות עכשיו. אין היום היתרי בנייה בקיבוצים. למה? כי אומרים שאנחנו משכירים דירות, אז עד שבקיבוץ לא יצהירו שלא משכירים דירות, לא נותנים לנו היתרים לבנייה למגורים. אמרנו: יש קיבוצים שרוצים להצהיר שהם משכירים דירות, ענו: אין לנו מה לעשות עם ההצהרה הזאת כי אין לנו הסדר מה לעשות איתכם. אני מקווה שבתוך חודש-חודשיים, מקסימום שנה, נסדיר את הנושא, יש משא ומתן. המשמעות היא שאומרים "לא" לקליטה – היום, בדיוק כמו שלא חותמים על היתרי בנייה לחברים קיימים, לא חותמים על היתרי בנייה לחברים חדשים. דרך אגב, האם יש פה מישהו – במינהל לא מצאתי מישהו כזה – שימצא לי מקום אחד בעיר שבו לא משכירים דירה מכיוון שכתוב בחוזה שצריך הסכמת מינהל להשכיר דירות ומכיוון שהחלטת מועצת מקרקעי ישראל קובעת שמי שיש לו דירה לא מהוננת אסור לו להשכיר אותה? אני רוצה לדעת אם מישהו מכס אי פעם נתקל בפקח של המינהל בדירת מגורים על נושא השכרת דירה. אם יש מישהו כזה, שיבוא אליי אחרי ההרצאה.

בנושא של הרחבה קהילתית – פה זו לא אשמת המינהל. למינהל נתנו הוראת ביצוע ממשרד המשפטים ומבג"ץ שהרחבה קהילתית היא מין הרחבת יישוב שיש לה עקרון מפתח – ליישוב אסור לראות גרוש. זה כמו להגיד שמותר להחזיק סוס רק בלי לתת לו אוכל, כי את הגרוש הזה צריך בשביל לעשות תשתיות, בשביל להסיר שעבדים, בשביל כל הדברים האלה. אז בכל מקום שבו יש הרחבה – אני מתנצל, זאת לא הודאה ולא הדחה – מישהו הצליח "לסבן" את העסק, כי אם הוא לא הצליח, אין הרחבה. לכן המינהל, שידע מה שאני יודע, עסוק כל הזמן בלמצוא את החורים האלה. כל ישיבת מועצה יש החלטה חדשה איפה הצלחנו להקים תשתית בלי שאישרו לנו כסף.

לגבי יזמות – כפי שהסברתי, אותה חברה שרוצה לפתוח מכון קוסמטיקה ואותו חבר שרוצה לפתוח משרד אדריכלים מעוררים מלחמת עולם. זה כמובן אסור. חינוך – ילדים מהעיר שבאים ללמוד בקיבוץ גורמים היום למלחמת עולם עם המינהל: שולחים

יש לנו בקשות צנועות, באמת. הבקשה הראשונה היא להגיע למשבצת שהעירוניים היו בה לפני שהתחילו לדבר על רפורמות, זאת אומרת שיהיה לנו חוזה

פקחים, מאיימים בסגירת בתי ספר, מאיימים בסגירת פעוטונים. קנייה במרכולית – הפקח של המינהל מגיע לכולבו בקיבוץ, מבקש לקנות ארטיק וברגע שמוכרים לו הוא אומר: אתם עבריינים. הוא מודיע לקיבוץ שמרגע זה אין חתימה על היתר הבנייה כי בקיבוץ מוכרים לאנשים חיצוניים. בית סיעודי – יש בתים סיעודיים בקיבוצים. אנחנו בני 100 ויש לנו גם חברים בני 100, אז בנינו להם בתים סיעודיים. כדי לאשפז היום בבית סיעודי אתה צריך קוד, כדי לקבל קוד אתה צריך לפחות 36 מיטות, כדי שיהיו 36 מיטות מכניסים גם אנשים מבחוץ. אומרים לנו: זאת עברה, כי

הבית אמור להיות רק לחברים מבפנים. כמו שאתם רואים, אנחנו עושים חיים. בזמן שאתם מחכים שיגיעו בהסתדרות להסכם קיבוצי עם המינהל, אצלנו כבר יש רפורמה...

לאן זה הולך? העולם אחרי הרפורמה שלב א' הוא העולם שאמור היה לקרות עכשיו, אבל בגלל עופר עיני עוד לא קורה. בפעם הבאה תזמינו אותו. הייתי פעם שליח בקהילה, אמרו לי: תעשה מיפוי קהילה, אל תלך לזה שקוראים לו מנהל, הוא לא בהכרח המנהל, תנסה לברר מי זה האיש שבאמת מנהל. אז תזמינו בפעם הבאה את מי שקובע. במדינת ישראל, כמו שכולכם יודעים, יש לנו מקרקעי ישראל, שזה קרקעות קק"ל, רשות פיתוח והמדינה – 93%, ויש לנו את הקרקע הפרטית שזה בין 7% ל-8%. אז קודם כול החוכרים העירוניים, שזה מגורים ללא הגבלת שטח ובתעסוקה עד עשרה דונם, כל אלה הפכו עכשיו לקרקע פרטית. האגף של חכירה עירונית פשוט נסגר. נשאר חוכר חקלאי, חוכר ציבורי – שגם על זה הייתי שואל את עופר עיני איך הוא מסכים שיתעללו בו ככה, זה בעיקר ההסתדרות ודומיה, אלה אותם אנשים שיש להם חוזים שהמינהל מפרש כחוזים למטרה ציבורית. גם זה ויכוח מרתק, אבל לא ניכנס אליו עכשיו. והאחרונים הם כפר שלם וכל מי שלא זכה שיהיה לו חוזה והוא נקרא בלשון המינהל, פולש. שלושת המגזרים האלה נשארים בינתיים תחת עולם הצדק והחיכוך האינסופי. כי מה יעשו כל אותם פקידים חסרי תעסוקה, שייסגר בשבילם המגזר העירוני ועופר עיני יצליח לסדר שלא יפטר אותם? הם יתעסקו איתנו. במקום שני פקידים ליישוב כמו שיש לנו עכשיו, יהיו עשרה.

איך זה ייגמר בכל זאת? אני חושב שבמגזר העירוני, בגלל העיקרון הבסיסי של הקטנת חיכוך, הבעלות תועבר בסוף לכול. גם בבתי חולים, גם באוניברסיטאות, גם במה שמוגדר ציבורי, ימצאו הסדר עם מי שנקרא פולש, והמגזר העירוני כולו ייעלם מהמפה. מה שיישאר זה רק המגזר החקלאי, שיוגדר כמקרקעי ישראל. דרך אגב, בעוד 20 שנה גם העירוניים הבודדים שמגיעים הנה לכנס כבר לא יטרחו לבוא, כי לא יהיה להם בשביל מה. זה יהיה כנס אזוטרי של מין עולם ישן. ותיקי המגזר העירוני לא יזכרו בכלל שפעם הם היו בחכירה של מקרקעי ישראל, זאת תהיה איזו אגדה אורבנית. מה שיישאר זה החוכר החקלאי. הקרקע החקלאית אכן תהיה מה שמצפים ממנה – מכיוון שלהתיישבות אין שום תפקיד פואטיבי, לפחות לא במסדרונות השלטון ומעל דפי עיתון "הארץ". התוצאה תהיה באמת מה שדיבר עליו השר כאן – אותו מאגר של קרקע לבנייה. בעיקר במרכז הארץ, כמובן, אבל אולי גם ייתנו לשר לחדור לטריטוריות מחוץ למדינת היהודים, דהיינו לגליל ולנגב, ולבנות גם שם. את זה יעשו על ידי כך שישנו את ייעוד הקרקע, יפקיעו אותה ויוציאו אותה במכרז כקרקע פרטית. זה המקום היחיד שבו הרפורמה מתייחסת לאיזושהי מהפכה, שאומרת שכאשר המינהל יוציא שטח – כרגע זה מוגבל בחוק עד 16 דונם, אלא אם כן איזשהו פקיד יאשר שזה יותר – העברת הקרקע במכרז ליזמים היא בבעלות. מה שיקרה הוא שגם העניין של שינוי ייעוד יתבטל. ואותן משפחות שישרדו – יש עכשיו מהלך ממשלתי להקטנת הריכוזיות במשק, אני מניח שהוא יסתיים בזה שיהיו קצת פחות משפחות, זאת אומרת יותר ריכוזיות – אותן משפחות יקבלו את הקרקע של החקלאים, בשם הצדק החלוקתי, גם לפני שינוי ייעוד.

התחלתי